

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ В 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається діяльність національно-культурних товариств в період становлення незалежності України. Розкриваються основні функції та загальні напрями їх діяльності згідно зі статутними документами та програмами.

Ключові слова: національно-культурні товариства, діяльність, функціонування, об'єднання, етнічні меншини, товариства, громадські організації.

Основною формою участі національних меншин у громадському та культурному житті є діяльність національно-культурних товариств, які виступають соціальними посередниками між громадянським суспільством і державою і сприяють здійсненню етнодержавотворчих процесів в Україні.

Зі становленням незалежності в Україні почали відроджуватися національно-культурні товариства майже всіх 139 етнічних спільнот, які проживають на її території. Одним з найбільш вагомих здобутків Української держави за роки незалежності є збереження мирного співіснування всього населення, уникнення потенційних загроз, міжетнічних та міжкультурних конфліктів.

Діяльність національно-культурних товариств, їх роль у державотворчому процесі досліджується у наукових доробках В. Євтуха, Н. Ішуніної, А. Леонової, Г. Лозко, В. Наулка, О. Рафальського та ін. Окремо відзначимо публікації, дослідження та повідомлення про роботу національно-культурних товариств задля розвитку самобутності етнічних спільнот С. Давиди, В. Єрмолової, І. Левітаса, О. Свистунова, О. Фельдмана та ін.

Мета статті полягає у розкритті особливостей діяльності національно-культурних товариств в Україні.

Національно-культурні товариства - це об'єднання національних меншин, діяльність яких спрямована на задоволення національних потреб і запитів у сфері культури, освіти, мови, на збереження і розвиток національної самосвідомості, національної самобутності, звичаїв, традицій, історичної пам'яті свого народу, а також на вирішення колективних соціальних та економічних питань.

Головною метою створюваних об'єднань було: розвиток гармонійних міжетнічних відносин, згуртування представників національних меншин навколо спільних етнічних інтересів, національна ідентифікація на основі рідної мови, історичної пам'яті, традицій і культури [1, с.32]. Протягом декількох років були створені такі культурно-освітні товариства:

Польське культурно-освітнє товариство (ПКОТ) створено при Українському товаристві дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами 5 липня 1988 р. [2].

26 лютого 1989 р. відбулися установчі збори Закарпатського обласного товариства угорської культури. Вибрана рада товариства в складі 47 чол. (голова Ш.Л. Фодов, доцент Ужгородського університету). Зважаючи на те, що з 170 тис. радянських громадян угорської національності 158 тис. мешкало на Закарпатті, це товариство мало значення республіканського [3].

Республіканський культурний центр тюркомовних народів був створений при Українському фонді культури 15 квітня 1989 р. До складу центру входять 11 товариств: татарське, казахське, башкирське, кримсько-татарське, азербайджанське, узбецьке, караїмське, гагаузьке, туркменське, киргизьке, арабське [4].

15 вересня 1989 р. в Києві відбулася установча конференція Українського республіканського суспільно-політичного і культурно-освітнього товариства радянських німців "Відродження" [5, с.97].

18 листопада 1989 р. при Українському фонді культури створено Республіканське товариство єврейської культури [6, с.83].

23 грудня 1989 р. в Донецьку відбулася установча конференція регіонального товариства радянських греків.

Українське республіканське товариство російської культури "Русь" створено при Українському фонді культури 17 березня 1990 р.

7 квітня 1990 р. відбулася установча конференція Чехо-Словацького республіканського культурно-освітнього товариства. В її роботі взяли участь представники Житомирської, Запорізької, Львівської, Миколаївської та деяких інших областей, де компактно проживають чехи і словаки. Прийнято статут товариства, обрано його керівні органи.

Пізніше було створено Раду національних товариств Української РСР, яка мала координувати діяльність національних груп, обмін досвідом роботи, проведення спільних акцій, надання матеріальної допомоги новоствореним товариствам.

Кількість національно-культурних організацій особливо швидко зростала на початку 1990 -х рр. Якщо восени 1990 р. в Україні нараховувалося 84 таких об'єднань, то наприкінці 1994 р. їх було вже 237. Нині, за даними Державного комітету України у справах національностей та міграції, діє понад 785 громадських організацій національних меншин, 32 з яких є загальнодержавними, решта – регіональними.

З метою об'єднання зусиль та координації дій окремих національно-культурних громадських організацій для спільної реалізації, задоволення й захисту законних соціальних і національно-культурних інтересів, прав і свобод громадян, а також забезпечення міжкультурної взаємодії та міжетнічного діалогу й миру у листопаді 1999 р. було створено Асоціацію національно-культурних об'єднань України. Тоді до її складу увійшла 21 організація. Нині їх 35. Діяльність Асоціації, за визначенням її президента О. Фельдмана, є "наочним підтвердженням давньої мудрості: у єдності наша сила". Спираючись на вартісні цінності та пріоритети культури міжетнічного спілкування, об'єднання проводить велику суспільно-політичну та культурно-просвітницьку роботу. Прикладами такої діяльності можна назвати розробку пропозицій до проектів законів "Про національні меншини в Україні", "Про Концепцію державної етнополітичної політики України", "Про реабілітацію та забезпечення прав осіб з числа національних меншин, що зазнали репресій та були депортовані з території України", а також інших державних документів.

Аналіз діяльності Асоціації національно-культурних об'єднань України дозволяє зробити висновок, що вся її робота спрямована на збереження і зміцнення міжетнічної злагоди, реалізації прав та інтересів представників різних етнічних груп, які живуть в Україні.

Для об'єднання зусиль найбільших представницьких всеукраїнських та регіональних національних товариств з метою розв'язання спільних проблем, утвердження норм і цінностей міжетнічного спілкування в лютому 2000 р. було утворено Всеукраїнський союз громадських організацій „Міжнаціональний форум України". Керівником його обрано О. Свистунова. До складу Форуму увійшло понад 100 національно-культурних організацій.

Згідно із Законом України "Про об'єднання громадян", їхній статус полягає у тому, що вони створюються для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів (ст.3). Ці об'єднання мають право виступати учасником цивільно-правових відносин, брати участь у політичній діяльності, захищати свої інтереси у державних органах, проводити масові заходи, вносити пропозиції до органів влади й управління.

Ці організації засновують свої громадські інститути – школи, храми, культурні центри. Національно-культурні товариства нерідко виступають у формі асоціації (Всеукраїнська асоціація болгарських національно-культурних товариств), рад (Чеська національна рада України), спілок (Демократична спілка угорців України), альянсів (Християнсько-демократичний альянс румунів), земляцтв (Естонське земляцтво в Україні), культурних центрів, громад, клубів тощо.

Дедалі активнішу громадську і культурну роботу проводять національно-культурні товариства, земляцтва та просвітницькі центри Автономної Республіки Крим. На кінець 1990 -х рр. у м. Сімферополі було зареєстровано 17 об'єднань та 2 у м. Севастополі. Всі вони представляють інтереси 15 етнічних спільностей. Найактивніше тут діє ціла низка російських об'єднань: "Товариство російської культури", "Братство слов'ян Криму", "Русское общество Крыма", "Союз россиян Крыма". Хоч здебільшого ці організації мають на меті відродження в

Криму російської культури та укріплення зв'язків з Росією, але далекосяжні лідери звертають увагу і на вирішення проблем міжетнічного спілкування.

Цікавою в даному плані є діяльність Асоціації кримських караїмів "Кримкарайлар", створеної у 1989 р., яка об'єднала громади малочисельного корінного народу Сімферополя, Євпаторії, Феодосії, Бахчисарая. Її Рада та науковий центр співробітничать з фахівцями України, а також Росії, Литви, Польщі, Франції, Казахстану [7]. Активісти Асоціації сприяють вирішенню таких проблем в регіоні, як відродження національної самосвідомості, релігії, культури, надання допомоги літнім та хворим людям, здійснення культурного обміну з іншими народами, організація наукових досліджень та видавництво літератури, а також вирішення інших проблем міжетнічної взаємодії.

Завдяки діяльності громадських об'єднань етноспільнот поступово відроджується духовний простір Криму. Наприклад, в 1993 р. була відкрита перша школа з кримськотатарською мовою навчання, а до цього працювали лише 4 спеціальні національні класи. В 1998/99 н.р. в регіоні діяло вже 6 шкіл з татарською мовою навчання, де охоплено навчанням на кримськотатарській мові близько чотирьох тисяч дітей [8, с. 10]. Нині у Сімферополі ведеться підготовка вчителів початкових класів для вищеокреслених шкіл.

Мови різних національних меншин, що проживають в регіоні, діти засвоюють у недільних школах, які відкриваються при загальноосвітніх школах, установах культури і національно-культурних центрах в Сімферополі, Джанкої, Керчі, Євпаторії, Феодосії, Ялті та інших містах. Унікальний експеримент розпочався у вересні 1999 р. у містечку Старий Крим Кіровського району, де 250 учнів поглиблено стали вивчати різні для багатьох місцевих жителів мови: українську, грецьку, болгарську, вірменську та німецьку. До того ж спілкування на побутовому рівні російською та українською мовами стало неодмінним атрибутом міжетнічного спілкування.

В той же час за роки незалежності за ініціативою національно-культурних товариств та завдяки сприянню органів державної влади кримськотатарською мовою видано понад 70 підручників, навчальних посібників та художньої літератури. На сучасному етапі в Криму створюються чисельні творчі та художні колективи національних меншин, наприклад, ансамблі "Хайтра" та "К'ирим". Розгортаються роботи по реставрації історичних пам'яток, в тому числі мечеті "Джума-Джалі" в Євпаторії, "Муфти-Джалі" в Феодосії. Реставруються також вірменський монастир Сурбхач і церкви в Феодосії, Євпаторії, Ялті, де сьогодні вже ведуться служби, відкриваються лютеранські кірхи в Ялті і Сімферополі тощо. У 1995 р. під охороною держави знаходилось 80 пам'ятників історії і культури кримських татар, вірмен, болгар, греків, німців та інших представників національних меншин Криму.

Свої завдання національні громадські об'єднання вбачають насамперед у захисті прав своїх членів. Щоб виконати це завдання, їхні статuti передбачають економічну діяльність, встановлення зовнішньоекономічних зв'язків. Існують національні об'єднання, які ставлять за мету брати участь у діяльності місцевих органів влади, виступати із законодавчою ініціативою. Національні організації мають структуру, яка включає представницькі, виконавчі й контрольно-ревізійні органи.

Національно-культурні товариства сприяють відродженню та розвитку мов національних меншин, виданню навчальної і художньої літератури цими мовами. Товариства допомагають вивченню культурно-мистецької спадщини, традицій і звичаїв, пропагують різноманітні досягнення в цій галузі. Вони виступають ініціаторами й організаторами проведення національних фестивалів, конкурсів, оглядів.

Спільною проблемою майже для всіх національно-культурних товариств є відсутність приміщень, у зв'язку з чим юридичною адресою товариства стає домашня адреса керівника або заступника керівника цієї організації, але це не впливає на діяльність та виконання своїх зобов'язань представниками етнічної спільноти.

Важливою формою самоорганізації національно-культурних товариств в Україні є утворення і діяльність асоціацій та федерацій в усіх регіонах держави. Це дає змогу таким формуванням здійснювати культурний обмін, співробітництво за видами основної діяльності, спільні заходи та координацію дій у розв'язанні завдань.

Для забезпечення міжкультурної взаємодії та міжетнічного діалогу й злагоди у листопаді 1999 р. було створено Асоціацію національно-культурних об'єднань України. Асоціація ставила

собі за мету об'єднати зусилля та координувати дії окремих національно-культурних громадських організацій для реалізації, задоволення та захисту соціальних і національно-культурних інтересів, прав і свобод представників різних етнічних спільнот України.

У лютому 2000 р. виник Всеукраїнський союз громадських організацій «Міжнаціональний форум України» з метою розв'язання спільних проблем, утвердження норм і цінностей міжетнічного спілкування.

Національно-культурними товариствами за сприяння України та інших держав - батьківщин етнічних спільнот плідно розбудовується культурно-мистецьке життя етнічних спільнот, вирішуються проблеми освіти, дозвілля, відродження етнічних традицій.

Слід зазначити, що найбільш вдало процес культурного самоусвідомлення проходить під час проведення поліетнічних культурно-мистецьких акцій, етнокультурологічних конференцій, фестивалів дитячої творчості тощо.

Таким чином, діяльність національно-культурних товариств забезпечує відродження та розвиток мов етнічних спільнот, видання навчальної і художньої літератури цими мовами, освіти (дошкільної, шкільної й вищої), підготовки кадрів етнічної інтелігенції, розвитку мистецтва, книгодрукування, преси, телерадіомовлення, релігії, повернення і відбудову культових споруд; товариства сприяють вивченню культурно-мистецької спадщини, традицій і звичаїв, пропагують різноманітні досягнення в цій сфері. Вони виступають ініціаторами й організаторами проведення національних фестивалів, конкурсів, оглядів. Національно-культурні товариства добиваються врахування своїх етнічних інтересів у державній політиці, одержання державних дотацій на розвиток етнічних культур. Національно-культурні об'єднання через організацію конкурсів, національних свят, недільних шкіл та інших видів діяльності сприяють гармонізації етнонаціональних процесів, перегляду нормативно-ціннісної системи, трансформації культурних уподобань.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архипенко Е.П. Національний культурний центр: принципи діяльності, тенденції розвитку, умови, напрямки і форми роботи / Е.П. Архипенко // *Всі ми твої діти, Україно: інформаційно-методичний збірник*. - К, 1998. - Вип. 4. - 47 с.
2. Єременко Т.І. Поляки в Україні / Т.І. Єременко // *Віче*. - 1993. - № 2. - С. 119-130.
3. Бабинець І. Угорці Закарпаття в контексті українсько-угорських міждержавних взаємин (1991-2003 рр.) / І. Бабинець // *Науковий вісник Ужгородського ун-ту*. - Ужгород, 2005. - Вип. 12. - С. 74-80.
4. Бекіров Н. За правом на самовизначення: проблеми права націй на самовизначення в контексті минулого і сучасного кримських татар / Н. Бекіров // *Політика і час*. - 1995. - № 5. - С. 66-72.
5. Васильчук В.М. Німці в Україні: історія і сучасність (друга половина XVIII – початок XXI ст.) / В.М. Васильчук. - К., 2004. - 341 с.
6. Шестопап М.М. Євреї на Україні: історична довідка // М.М. Шестопап. - К.: Оріяни, 2002. - 194 с.
7. Зініч В. Інтеграція кримських татар в українське суспільство / В. Зініч // *Вісник НАН України*. - 2000. - № 9. - С. 27-32.
8. Латишева О.В. Відродження освіти та культури кримських татар на етапі становлення незалежності України: автореф. дис...канд. істор. наук: (07.00.01) / Харківський нац. ун-т. - Харків, 2004. - 17 с.

L.M. HRYASCHEVSKAYA

ACTIVITIES OF NATIONAL CULTURAL SOCIETIES UKRAINE IN THE 90 s OF THE TWENTIETH CENTURY

The article reviews the activities of the national-cultural societies of Ukraine in the period of Ukraine's independence. Reveals the basic functions and the general direction of their activities in accordance with the statutory documents and programs.

Keywords: national-cultural societies, activity, function, associations, ethnic menshiny, society and public organizations.

Л.М. ХРЯЩЕВСКАЯ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ОБЩЕСТВ УКРАИНЫ В 90-Х ГОДАХ XX ВЕКА

В статье рассматривается деятельность национально-культурных обществ в период становления независимости Украины. Раскрываются основные функции и общие направления их деятельности, согласно уставным документам и программам.

Ключевые слова: национально-культурные общества, деятельность, функционирование, объединения, этнические меньшинства, общества, общественные организации.